

Dispenser enligt Lex Annell

Av professor Leif Mutén

Regelns tillkomst och innebörd

I 1960 års bolagsskattesakkunnigas förslag till ändring av 54 § KL och 7 § Si, där de bestämmelser föreslogs, vilka i omarbetad form skulle ingå som 9—12 §§ i förordningen den 9 december 1960 (nr 658) med provisoriska bestämmelser om beskattningen av aktiebolags och ekonomisk förenings inkomst i vissa fall (Lex Annell), förekom ett litet avsnitt (s 67) om "blandade förvaltningsbolag och rörelsedrivande företag". Dessa anbefalldes att om rörelsedelen var av större omfattning föra över den till ett dotterbolag för att komma i åtnjutande av den form av skattefrihet, som föreslagits för investment- och andra förvaltningsbolag. En mera obetydlig verksamhet vid sidan om aktieinnehavet behövde enligt förslaget inte innebära något hinder för ett bolags behandling som förvaltningsbolag. För att företagen under en period av anpassning till de nya reglerna inte skulle påverkas av dem i sin utdelningspolitik, föreslog de sakkunniga en rätt för RN att meddela dispens under förordningens första tre år. Dylig dispens skulle knytas till villkoret, att under beskattningsåret 1958 uppburen sådan aktieutdelning, för vilken ägaren enligt de nya bestämmelserna bleve skattskyldig, uppgått till minst 20 % av ägareföretagets egen utdelning för samma beskattningsår. Koncernbolags mottagna utdelningar skulle sammanslås och jämföras med moderbolagets utdelning. Dispensen skulle begränsas till det vid 1959 års taxering skattefria utdelningsbeloppet.

Riksskattenämnden fann i sitt remissutlåtande dessa villkor alltför hårt fixerade. För att vid dispensprövning skulle möjliggöras beaktande av alla i det aktuella fallet relevanta omständigheter borde dispensförfarandet bindas blott av allmänna uttalanden om i vilken anda och i vilket syfte dispensrätten skulle begagnas. Vidare borde anknytningen — om alls till något år — ske till det vid 1960 års taxering skattefria utdelningsbeloppet.

I propositionen (162/1960 s 68) anknöt departementschefen till tanken, att under den tid, då företagen anpassade sig till de nya reglerna, dessa inte borde tvinga dem att sänka sina egna utdelningar i väsentlig grad. Vad RN uttalat angående dispensregelns tillämpning föranledde ingen erinran.

BevU skärpte i sitt av riksdagen godkända betänkande (79/1960) de föreslagna reglerna därhän, att förvaltningsbolagsstatus inte tillerkändes andra bolag än sådana, vilkas verksamhet uteslutande eller så gott som uteslutande består i förvaltning av värdepapper och annan liknande lös egendom. I gengäld gjordes dispensmöjligheten inte längre tidsbegränsad, vilket får ses i samband med utskottets uttalade motvilja mot enbart av skatte-skäl betingade ombildningar. Skulle dessa få större omfattning, borde man, menade utskottets majoritet, överväga en sådan ändring av bestämmelserna, att även förvaltningsföretag andra än investmentbolag skulle falla under reglerna i 11 §. Om man emellertid godtog att ombildning

kunde ge ett företag vissa skattelättnader, borde vid en tillfällig lagstiftning som denna skattelättnaden kunna medges utan att ombildning krävdes.

Om förutsättningarna för dispens uttryckte sig utskottet i betydligt restriktivare ordalag än de sakkunniga. Dispensrätten förbehölls sålunda, med ändring av förslaget, företaget "vars verksamhet till icke oväsentlig del består i förvaltning av värdepapper eller annan därmed likartad lös egendom", och dispensen skulle inte, som föreslagits, avse att både 10 och 11 §§ bleve otillämpliga, utan allenast att företaget vid förordningens tillämpning skulle behandlas som förvaltningsföretag. I enlighet med förslaget bestämdes, att RN:s beslut icke skulle få överklagas. I motiveringen framhöll utskottet, att dispensfallen

"torde bli mycket få. Dispens bör nämligen medgivas endast om förvaltningen av värdepapper är av så väsentlig betydelse för företaget i inkomsthänseende att en beskattning av utdelningen å kapitalplacersaktierna skulle tvinga företaget att i väsentlig mån sänka sina egna utdelningar. Såsom riktpunkt torde kunna anges, att i dispensfallen den uppburna utdelningen å kapitalplacersaktier i regel bör utgöra minst sjuttiofem procent av företagets egen normala utdelning. Det förutsättes därvid att företaget verkställt utdelning i skälig omfattning. Dispensen bör gälla så länge förutsättningarna är oförändrade."

För bolag, som får dispens, gäller alltså skattefrihet för mottagna utdelningar på aktier av alla slag endast i den mån de motsvaras av för samma räkenskapsår beslutad utdelning (10 § 1 st.). Någon tillämpning av den vidsträcktare skattefrihet, som jämlikt 10 § 2 st. tillkommer investmentföretag med spritt ägande, synes icke kunna komma i fråga med hänsyn

till kravet på uteslutande förvaltningsverksamhet i dessa fall. I ett ärende (RN:s beslut den 1 november 1961 betr. Gamlestadens Fabrikers AB) har nämnden enhälligt förklarat hemställan om sådan behandling författningsenligt icke kunna bifallas.

Praxis

Sedan lagstiftningen trädde i kraft synes RN för bedömning ha haft uppe endast sju dispensansökningar. Sannolikt är detta ett mindre antal än man i allmänhet väntat. Anpassningsmetoder av annat slag tycks hellre ha anlåtats. Sålunda har man sett exempel på överförande av hela ett bolags rörelse och fastighetsförvaltning till ett dotterbolag, liksom även — efter mönster av Göta Kanalbolags eleganta transaktion förra våren — det gamla bolagets omvandling till ett dotterbolag i ett nybildat förvaltningsbolags hand, till vilket aktieportföljen ännu under 1961 skattefritt kunde utdelas. En hel del bolag kanske också väntar och ser tiden an för att kunna komma med sina dispensansökningar först sedan en viss praxis hunnit utformas. Det är ett äventyr att gå upp i en eninstansprocess, låt vara att ingenting förbjuder nämnden att ta upp en fråga på nytt, om ändrade förhållanden kan visas föreligga.

Av dessa sju ansökningar har endast två bifallits, medan fem lämnats utan bifall. I ett av de sistnämnda fallen förekom en dissens (Sivert betr. Gamlestadens). I ett annat fall, för övrigt det först avgjorda, uttalade nämnden särskilt, att det vore "bolaget obetaget att, om ändrade förhållanden därtill skulle föranleda, inkomma med förnyad framställning i ämnet" (Robertsfors AB, beslut den 20 april 1961). I alla de fem fallen har lokutionen

”utan bifall” använts, i fyra av dem även uttrycket ”RN finner utredningen icke giva vid handen”. I ett par av dessa har TI tillstyrkt bifall och nämnden — som i dessa fall icke haft att tillämpa 2 § 2 st. förhandsbeskedsförordningen — avstått från att infordra ytterligare utredning, vilket man kanske får tolka så, att dispensansökan med förebringande av ny utredning icke behöver avvisas på grund av res judicata (jfr även RÅ 1960 ref 1).

De båda bifallna ansökningarna (AB P Olsson & Co den 15 september 1961 och Hasselfors Bruks AB den 1 november 1961) avgjordes, efter konstaterande att bolagen icke utgjorde förvaltningsföretag, med anförande av att ifrågavarande aktier förvärvats i kapitalplaceringssyfte, att vederbörande bolags verksamhet till icke oväsentlig del bestode i förvaltning av värdepapper, samt att denna förvaltning vore av så väsentlig betydelse för bolaget i inkomsthänseende, att en beskattning av utdelningen å dessa aktier skulle tvinga bolaget att i väsentlig mån sänka sina egna utdelningar. Dispens har medgivits att gälla ”så länge de i ansökningen redovisade förutsättningarna äro i huvudsak oförändrade”.

Beträffande det först avgjorda av de båda bifallsärendena hade det visats, att utdelningen åren 1956—60 motsvarat mellan 90 och 99 % av nettovinsten, medan utdelningen å placeringsaktier motsvarat mellan 99 och 107 % av bolagets utdelning. Därmed synes tillfyllestgörande ha visats, att det av BevU uppställda 75 %-kriteriet varit uppfyllt, samtidigt som utdelningarna varit tillräckligt höga. Man måste ju observera, att enbart uppfyllandet av kravet på att mottagna utdelningar på placeringsaktier skall motsvara minst 75 % av egen utdelning inte är tillräckligt,

eftersom detta skulle gynna de företag, vilka ehuru på grund av aktiespridningen vita fört en svart utdelningspolitik.

I Hasselfors-fallet hade genomsnittligt under 10 år mottagna utdelningar på placeringsaktier motsvarat 84,8 % av egna utdelningar (endast 1951 mindre än 75 %), samtidigt som utdelningen genomsnittligt utgjort 86,2 % av nettovinsten (de sista 5 åren hade den legat över detta genomsnittsvärde). I detta fall förelåg utredning, som visade, att vinstreglerande åtgärder av natur att reducera den redovisade nettovinsten (jfr RM 3:1 1953, 6 st.) inte hade företagits under 1958—60. Tvärtom hade återvunnen varulagerreserv och ianspråktagen investeringsfond överstigit samtidigt gjorda pensionsstiftelseavsättningar med ett belopp, som inalles motsvarade 1/3 årsutdelning. Däremot hade skattefria realisationsvinster vid aktieförsäljning till belopp motsvarande i det närmaste 75 % av de redovisade årsvinsterna under hela treårsperioden använts för nedskrivning på aktieportföljen. Av utredningen framkom slutligen, att kvarstående vinstmedel från tidigare år de senaste räkenskapsåren motsvarat ungefärligen årsutdelningens belopp.

Det är betydelsefullt att notera dessa omständigheter, eftersom RN i avslagsfallen synes ha tagit hänsyn till företagna vinstreglerande åtgärder och till för utdelning disponibla belopp. I fyra av dessa fall har nämnden som avslagsmotivering använt, att den funnit ”utredningen icke giva vid handen, att en beskattning av utdelningen å sökandebolagets kapitalplaceringssaktier skulle tvinga bolaget att i väsentlig mån sänka sina egna utdelningar”. Antingen har i dessa fall ett väsentligt vinstsaldo förekommit (beträffande Robertsfors mer än sjudubbla utdelningen

för sista året), eller också har gjorda vinstreglerande dispositioner varit av sådan storleksordning, att även vid en beskattning av utdelningarna på placeringsaktier utdelningen skulle kunna vidmakthållas, om dessa åtgärder inskränktes. Det sistnämnda var troligen anledningen till det oväntade avslaget på Gamlestadens ansökan. Uppburna utdelningar på Gamlestadens och dotterbolaget Askens placeringsaktier motsvarade gott och väl 75 % av Gamlestadens egen utdelning, och denna anslöt sig i sin tur tämligen nära till den redovisade nettovinsten. Å andra sidan hade två år i följd avsättningar gjorts till investeringsfond med belopp motsvarande mer än mottagna utdelningars belopp och mer än halvannan gång den egna utdelningen.

En principfråga synes här ha varit aktuell. BevU:s skrivning har av RN uppenbarligen uppfattats så, att dispens ej skulle vara indicerad i de fall, där kedjebeskattnings inte skulle framtvunga utdelningssänkning av väsentlig omfattning. Det har sålunda inte varit tillräckligt att påvisa, att mottagna utdelningar varit av den storleksordningen, att deras beskattning avsevärt skulle reducera bolagets — genom vinstreglerande dispositioner eller eljest utnyttjade — *möjligheter* att ge utdelning (även om ansökan lämnats utan bifall, där utdelningarna på placeringsaktier haft så liten omfattning, att detta villkor knappast varit uppfyllt — (Minebergs AB den 25 september 1961). Det har därutöver krävts, att en sänkning av utdelningen skulle framtvingas genom tillämpning av de nya bestämmelserna.

Särskilt rigorös kan denna rättstillämpning synas i det fall (Hamn-AB Tingstad den 17 januari 1962), där stamaktiekapitalet länge varit utan utdelning, och där

de 7 % preferensaktierna vid ansöknings-tillfället hade sju nödlidande kuponger, varvid de sex senaste årens utdelningar motsvarat två dylika kuponger per år. Nettovinsten togs till mer än 90 % i anspråk genom denna utdelning, som helt och hållet finansierades med mottagna utdelningar på kapitalplaceringsaktier. Ett vinstsaldo kvarstod, tillräckligt för ca fem sådana årsutdelningar. Bolaget hade anhållit om dispens ”under förutsättning att bolaget under verksamhetsåren 1962 och 1963 lämnade utdelning å de kvarvarande preferensaktiekupongerna med 4 kuponger för vardera året samt att bolaget fr o m verksamhetsåret 1964 lämnade utdelning å såväl preferens- som stamaktierna”. Ansökningen lämnades utan bifall, kanske därför, att en beskattning av mottagna utdelningar väl skulle hindra bolaget att börja ge utdelning på stamaktierna men däremot inte utgöra något hinder för att vidmakthålla dittillsvarande takt i honorerandet av nödlidande kuponger till preferensaktierna, åtminstone så länge vinstsaldot räckte.

Man kan diskutera, om inte utgången blivit en annan, därest bolaget genom användande av vinstsaldot till nedskrivning t ex på aktierna hade satt sig självt ur stånd att uppfylla detta bragelöfte om framtida utdelning, vilket hade varit så lovvärt, om målet hade gällt en vitförklaring av ett svart bolag!

I ett annat fall (F. Perssons & Aug. Sylvans Fastighets-AB den 5 oktober 1961) kunde nämnden konstatera, att dispositionsfonden täckte sex årsutdelningar, att även de dolda reserverna var väsentliga, att i genomsnitt ungefär halva nettovinsten delats ut och att aktiekapitalet så sent som 1958 fördubblats genom fondemission. Mot den bakgrunden var det

kanske inte så svårt att komma till resultatet, att en beskattning av utdelningen på kapitalplaceringsaktier, även om den skulle ta så stor del av den redovisade nettovinsten i anspråk, att resten inte fullt motsvarade senaste utdelningen, likväl inte skulle framtvinga en sådan väsentlig utdelningsminskning, som förutsatts i förarbetena.

Det bör observeras, att den av BevU uppställda förutsättningen för 75 %-regelns tillämpning, nämligen att företaget verkställt utdelning i skälig omfattning, inte tycks utesluta att åtminstone skattefria realisationsvinster kunnat få användas till nedskrivning av t ex aktier. I Hasselfors-fallet hade nämligen ett krav på utdelning av den tidigare nämnda realisationsvinsten under en period av fem år (analogt med RM 4: 5 1961), vilket i sak inneburet, att mottagna utdelningar jämförts med den egna utdelningen ökad med 1/5 av de till avskrivning på aktier använda, skattefria vinstmedlen, medfört att 75 %-rekvisitet inte längre varit uppfyllt.

Sammanfattning och kommentar

Det kanske mot den bakgrunden är tillåtet att som en första gissning om i vilken riktning praxis kan tänkas gå i dessa dispensärenden ställa upp en regel, enligt vilken 75 %-regeln i princip är tillämplig, när de *löpande* vinsterna utdelats i skälig omfattning, men dispens vägras, när dessa löpande vinster reducerats genom särskilda vinstreglerande åtgärder av sådan omfattning, att utdelningen skulle kunna bibehållas även vid en kedjebeskattnings, om de i fortsättningen underlätes. Vidare torde man av de refererade fallen kunna sluta, att RN finner 12 § skola tolkas så, att ett bolag, som har vinstmedel disponibla för utdelning i sådan omfattning, att

utdelningen under några år kan vidhållas även efter en nettovinstminskning genom kedjebeskattnings, förvägras dispens utan hänsyn till huruvida den löpande nettovinsten kan påräknas tillräcklig för att täcka en sådan vinstutdelning.

Denna utveckling av praxis — förståelig med hänsyn till lagtextens innehåll — kan knappast tolkas på annat sätt, än att bolag med dåliga affärer vid sidan om aktieplaceringarna har bättre utsikter till dispens än bolag med vinstgivande rörelser. Det blir en ganska nyckfullt verkande marginalsatt på rörelseinkomsten för ett företag, som försöker rycka sig upp ur en stagnerande tillvaro som partiellt förvaltningsbolag. När vinsterna — de öppet redovisade eller de genom resultatsreglerande åtgärder i rörelsen nedplöjda — blir för stora, är dispensförutsättningar inte längre för handen. Investeringskalkylerna för de bolag, som fått dispens eller kan påräkna att få sådan, får därmed en karaktär, som måste gå stick i stäv mot det egentliga syftet med Lex Annell: här gjordes en lag för att förenhetliga förräntningsanspråken på realinvesteringar och för att göra det mindre lockande för stagnationshotade företag att försoffas som förvaltningsbolag, och här får man nu som resultat en kategori av bolag, vilkas dispenser eller dispensmöjligheter sätter deras förräntningsanspråk på realinvesteringar upp i vädret, medan deras fortsatta existens som förvaltningsbolag är säkrad, så länge rörelsen inte utvidgas.

Borde man då aldrig ha infört dispensregeln? Jo förvisso — om inte annat är den nödvändig för att åstadkomma en rimlig rättvisa mellan å ena sidan de företag, vilkas rörelsetillgångar lätt kunnat överföras till dotterbolag, och vilkas verksamhet därmed kunnat göras till rent för-

valtande, å andra sidan de företag, främst industri- och skogsföretag, vilkas rörelsetillgångar är av en art som gör en sådan omvandling kostsam, ja praktiskt taget omöjlig. Men själva dispenskonstruktionen är olycklig. Som alltid gäller även här, att fasta regler är av godo, dels därför att rättssäkerheten så kräver, dels därför att ett fast regelsystem gör det lättare att räkna fram hur reglerna bör vara beskaffade för att inte olyckliga gränsfall skall uppkomma.

I dag sitter RN — man måste anta med olust och vedervilja — och dömer i enda instans om frågor av ekonomiskt utomordentligt stor betydelse för de berörda (Gamlestadens och Askens årliga utdelningar ligger kring 3 milj. kr om året!)

på så lösa kriterier, att inte ens de som fått dispens kan överblicka, när förutsättningarna är så förändrade, att dispensen förfaller. Och när den förfaller, sker det icke gradvis utan med ett enda dråpslag, som radikalt ändrar förutsättningarna för de placeringar frågan gäller.

När denna lagstiftning, om vilken alla adjektiv här skall utelämnas, kom till, kunde man höra anmärkningen, att de företag, vilka gjort aktieplaceringar före 1959 års hausse, borde rosa marknaden även om deras utdelningar bleve beskatade. I dag är börserna tröga och många papper har gått ner i kurs. Men den lag, som tillkom i haussens tecken, lär dessvärre inte bli ändrad för att snålare vindar blåser om börshuset.